

„...დ. სიმონ ჯანაშია“

მოსე ჯანაშვილი

წლეულ დაბადებიდან 75 წელი შეუსრულდა მ. ჯანაშვილს, რომლის სახელს ჩვენი საზოგადოება-კარგად იცნობს. ამავე დროს, უკვე 53 წელიწადია, რაც იგი პედაგოგიურ, ლიტერატურულ და საზოგადოებრივ სარბიელზეა გამოშული. ამ მძიმე გზაზე ესოდენ დიდი ხნის განმავლობაში მ. ჯანაშვილი შეუხრელი მისწრაფებით მოძრაობდა დასახული მიზნისაკენ. უანგაროდ ასრულებდა ნებისით დაკისრებულ საზოგადოებრივ საქმეს, და მსცოვანი მოღვაწე ღირსია იმისა, რომ ეს თარიღი განსაკუთრებულად იქმნას აღნიშნული.

მოსე ჯანაშვილი დაიბადა ყოფილ ზაქათალის ოლქის სოფელ კახში 1855 წ. მარტის 19-ს. მამის სახელია გიორგი. დედა — მარია — იყო ბედიჩ გამხარაშვილის ქალი. 1865 წ. მოსე მიუციათ კახის სამრევლო სკოლაში, საიდანაც ქ. ზაქათალის სამაზრო სასწავლებელში გადასულა: შემდეგ მას უსწავლია თბილისის სასულიერო სემინარიაში, ხოლო 1878 წ. ქუთაისის გიმნაზიის საგამოცდო კომიტეტში ჩაუბარებია სათანადო გამოცდები და სამასწავლებლო მოწმობა მოუპოვებია.

პედაგოგიურ-აღმზრდელობითი საქმიანობა მოსეს უფრო ადრეც დაუწყია. ჯერ ყოფილა მ. პეტრიაშვილის პანსიონის გამგედ, 1876 წლიდან ქ. ქუთაისის პროგიმნაზიაში ყოფილა მასწავლებლად, ხოლო 1878 წ. სამუდამოდ გადმოსულა თბილისში, სადაც სხვადასხვა სასწავლებელში უმსახურია: თბილისის სასულიერო სასწავლებელში (1878—1900), რეალურ სასწავლებელში (1892—1918), წმინდა ნინოს სასწავლებელში (1909), ქალთა მეხუთე გიმნაზიაში (1910—1916), ვაჟთა

* მ-მდინარე წელს შეუსრულდა 70 წელი აკადემიკოს სიმონ ჯანაშიას დაბადებიდან. ამ თარიღთან დაკავშირებით ვაჭვეყნებთ განსვენებული მეცნიერის არქივიდან მოღებულ ორ ნაშრომს, რომლებიც რედაქციას ლაშას ჯანაშიამ გადმოსცა.

ნაშრომი ქვეყნდება პირველად.

მეხუთე გიმნაზიაში (1917—18). მიწისმზომელთა სასწავლებელში (1917—1919), ლექტორად თბილისის პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში (1920—21). ამას გარდა, ყოფილა განათლების ოლქში საგამოცდო კომიტეტის წევრად (1895—1917). ამრიგად, პედაგოგიურ სარბიელზე მოსეს 45 გრძელი წელიწადი დაუყვია. უსწავლებია, უმთავრესად, ქართული ენა. იმავე დროს უცდია თავისი კალამი სასწავლო ლიტერატურაში. რის ფაქტსაც მისი ყრმათათვის საკითხავი „მერცხალი“ (1881 წ.) წარმოადგენს, მაგრამ მისი სამწერლო მოწოდების მთავარი საგანი მაინც ეს არ ყოფილა.

მოსეს პირველი ნაბეჭდი წერილია: „ცხოვრების ზოგი ვითარებანი“ („სასოფლო გაზეთი“, 1877 წ. 17 აგვისტო). მისივე თვლით, მას აქეთ რვაასამდე თხზულება დაუწერია (უდიდესი ნაწილი გამოცემულია. ნაწილი — გაოუქვეყნებელი). და დღესაც კალამი ხელიდან გაგდებული არა აქვს. რა თქმა უნდა, ამ დიდ ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში ყველაფერი თანაბარი მნიშვნელობისა არ არის. მაგრამ მარტოოდენ მეცნიერული რიგის ნაწერებიც რომ გამოვყოთ. მათი ნოცულობა დამკვირვებლის გაოცებას იწვევს. ენერჯისა და შრომისმოყვარეობის მხრივ მ. ჯანაშვილს მის ტოლთაგან ბევრნი ვერ შეედრებიან, და თუ მოვიგონებთ იმ პირობებს, რომელშიაც მაშინ მუშაობა უხდებოდათ ჩვენს სიძველეთამცოდნეობის მუშაკებს. — როცა მსგავსი შრომისმოყვარეობისათვის წმინდა ინტერესს გარდა სხვა სტიმული არ არსებობდა, — ჩვენთვის ნათელი გახდება ამ გარჯილობის ნამდვილი ფასი.

მ. ჯანაშვილს უწერია ისტორიული, ისტორიულ-ლიტერატურული, ეთნოგრაფიული, გეოგრაფიული, საენათმეცნიერო და მრავალი სხვა საკითხის შესახებ, კრიტიკული თვალი უდევნებია მიმდინარე მწერლობისათვის, გულისყური მიუპყრია პრაქტიკული ცხოვრების საქიროებათათვის, მხატვრულ პროზასა და შაირთმთქმელობაშიც კი შეუტანია თავისი წვლილი, — ერთი სიტყვით. იგი ყოფილა არა მარტო ძლიერი, არამედ მრავალმხრივი ინტერესების პატრონიც.

ძირითადი მისთვის მაინც სამეცნიერო-საკვლევო ინტერესია. რომელიც ქართული სიძველეებისაკენ არის მიმართული და თუ ეს ინტერესი მაინც განშტოებულა და ცოდნის სხვადასხვა დარგში იჩენს თავს, ამ გარემოებას. ისე როგორც საერთოდ მის სამეცნიერო მიზანდასახულობას, ჩვენი ისტორიოგრაფიის თვით იმ პერიოდის ხასიათი განსაზღვრავს, რომელშიც მოსეს მოუხდა სამოქმედო სარბიელზე გამოსვლა.

ამ დროს ქართველი საზოგადოების მოწინავესა და აქტიურ წრეებში მწიფდება ის აზრი, რომ საქართველოს წარსულის მეცნიერული

სურათის აღსადგენად წინასწარ საჭიროა შეკრებილ, მოწესრიგებულ, აღწეროლ და გამოქვეყნებულ იქმნას მთელი ის მასალა, რომელსაც კი შეიძლება საისტორიო წყაროს მნიშვნელობა ჰქონდეს. ეს იყო უაღრესად მნიშვნელოვანი, უაღრესად საშური საქმე იმიტომაც, რომ უწყებული მასალები, რომელნიც თავის დროზე განუზომელი რაოდენობით მოიპოვებოდნენ ჩვენში, უპატრონობისა და დაუდევრობის წყალობით, განადგურების სწრაფ პროცესში იმყოფებოდნენ.

ამ აზრის ერთი პირველ მქადაგებელთაგანი იყო ისტორიკოსი დ. ბაქრაძე. 1873 წ. იგი წერდარუსეთის მეცნიერებათა აკადემიას: „როგორც მთავრობას. ისე თვით ქართველ საზოგადოებას, მოვალეობა აწევს. რათა, მეცნიერების ინტერესების გულისათვის, თავის დროზე მიღებულ იქმნას სერიოზული ღონისძიებანი საქართველოს არქეოლოგიური მასალების დალუპვისაგან გადასარჩენად და მათ დასამუშავებლად“. მიუცილებლად იყო აგრეთვე ცნობილი, რომ ეს მასალები თვით საქართველოში უნდა დარჩენილიყო.

აღნიშნულმა პროპაგანდამ თავისი ნაყოფი გამოიღო: 1880 წ. არსდება წერა-კითხვის საზოგადოების სიძველეთსაცავი. 1888 წელს კი — „ტფილისის საეკლესიო სიძველეთსაცავი“, შემდეგში საეკლესიო მუზეუმად წოდებული (მისი დაარსების მთავარი ინიციატორი სწორედ დ. ბაქრაძე იყო). ეს ორი დაწესებულება გადაიქცა იმ მთავარ საგანძურად, საითკენაც ამიერიდან დიდი რაოდენობით იწყებს დენას ქართველი ხალხის წარსულიდან ნივთიერი სახით მოღწეული ნაშთები. ეგევე დაწესებულებანი იმავე დროს არიან იქნებ სუსტი, მაგრამ ერთადერთი, სამეცნიერო კვლევის ცენტრები საქართველოში. საქართველოს ისტორიის თითქმის ყველა მუშაკი მათთან არის დაკავშირებული. და მათს რიცხვში ვხედავთ მოსე ჭანაშვილსაც, რომლისთვისაც ეს კავშირი არის არა მარტო მეცნიერული მნიშვნელობის ფაქტი, არამედ სამსახურებრივი მდგომარეობის ერთი მთავარი მომენტიც, იმდენად, რამდენადაც იგი 1898 წლიდან 1921 წლამდე საეკლესიო მუზეუმის გამგეა¹. ხოლო 1921 წლიდან, როცა ეს მუზეუმი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს გადმოეცა, — თბილისის უნივერსიტეტის სიძველეთსაცავის ასისტენტი. მაშასადამე, 32 წლის განმავლობაში ეწევა სიძველეთა მცველის მოვალეობას.

მ. ჭანაშვილმა ადრევე შეითვისა ზემოთაღნიშნული შეხედულება ქართულ სიძველეთამცოდნეობის ამოცანების შესახებ. თავის „საქართველოს მოკლე ისტორიის“ (ტფ., 1884) წინასიტყვაობაში იგი წერდა: „მეცნიერების ყოველგვარი მოთხოვნების დამაკმაყოფილებელი ის-

¹ არაოფიციალურად ამ მოვალეობას ის უკვე 1897 წლიდან ასრულებდა. Церковный Музей Духовенства Грузинской Епархии, Т., გვ. 3.

ტორიის შედგენა შეიძლება მხოლოდ მაშინ. როდესაც ყველა მასალები შესახებ საქართველოს ისტორიისა ცნობაში მოყვანილნი, განხილულნი და შესწორებულნი იქმნებიან. ამ მასალებში ავტორი გულისხმობდა: მატრიანებს, სიგელ-გუჯრებს, ზღაპართექმულებათ (=მითოლოგიურ გადმოცემებს), უცხოელ მწერალთა ცნობებს, ხელოვნების ძეგლებს, ეთნოგრაფიულსა და საენათმეცნიერო ფაქტებს. ამ მრავალფეროვან მასალაში მთავარი მნიშვნელობა მაინც ადგილობრივ წყაროებს ჰქონდათ, ხოლო ამ უკანასკნელთაგან — წერილობით ძეგლებს. მ. ჯანაშვილი კი სათავეში ედგა სწორედ იმ დაწესებულებას, რომელშიც წერილობითი ძეგლების განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი კოლექცია იყო დაცული. ბუნებრივი იყო, რომ სიძველეთა მცველიდან ის მათ მკვლევარადაც ქცეულიყო.

ამიტომ არის, რომ მ. ჯანაშვილი, უწინარეს ყოვლისა, ჩვენ როგორც არქეოგრაფი წარმოგვიდგება. იმთავითვე ის აქვეყნებს მთელ რიგს ნაშრომებისა, რომელშიც აღწერილია როგორც მუზეუმის ცხოვრება, ისე მასში დაცული ძეგლების შინაარსი და მნიშვნელობა. უკვე 1898 წ. ის ბეჭდავს წიგნს, რომელიც შეიცავს დაწესებულების ისტორიას, მის წესდებას და ხელნაწერთა და ნივთთა კატალოგს². ეს იყო მუზეუმის ფონდის პირველი აღწერილობა. მას მოჰყვა გაგრძელებანი და ანალოგიური ხასიათის სხვა წერილი გამოცემები. განცალკევებით აღსანიშნავია: „Описание рукописей Церковного Музея Духовенства Грузинской Епархии“-ის შესაბამე წიგნი (Т. 1908). რომელიც იმავე გამოცემის პირველი ორი. თ. ჟორდანიას მიერ შედგენილი, ტომის გაგრძელებაა და სამეცნიერო ტიპის აღწერილობას წარმოადგენს. ამჟამად ხელნაწერის სახით დასრულებულია და თბილისის უნივერსიტეტის მიერ დასაბეჭდად მიღებულია იმავე აღწერილობის მეოთხე წიგნი. ყველაზე საკვირველი მოსეს ნალვაწიდან ამ დარგში, თუ ავტორის ჰასაკს გავითვალისწინებთ, არის ყოფილ წერა-კითხვის საზოგადოების ფონდის ხელნაწერთა აღწერილობა, შესრულებული სულ უკანასკნელ წლებში (თუ არ ვცდებით, 1928—1929-ში). აქ აღწერილია 5263 ხელნაწერი, ე. ი. თითქმის მთელი კოლექცია (ასიოდე ხელნაწერია აუწერელი).

მეცნიერული აღწერილობაც კი, რაც უნდა სრული არ იყოს. თვით ძეგლის გამოცემის მაგივრობას ვერ გასწევს. მოსეს შეგნებული ჰქონდა ეს კეშმარიტება და ძველი ქართული მწერლობის ძეგლთა გამომცემლებს შორის მას ერთი პირველ ადგილთაგანი უჭირავს. საკმარისია მოვიგონოთ მოსეს ისეთი გამოცემები, როგორცაა: 1) ე. წ.

² Тифлисское Церковное Древнехранилище, Т., 1898.

„ათონის კრებული“ (ტფ., 1901), რომელიც შეიცავს რამდენსავე უძვირფასეს ძველ ქართულ ორიგინალურ ნაწარმოებს და. საერთოდ. მნიშვნელოვან საისტორიო მასალას, 2) „თუალთაჲ“ (СМОМПК, XXIV), 3) „სამკურნალო ტრაქტატი“ და „სასწავლო წიგნი“ („ალვადგინე“, დამატება. ტფ., 1891), 4) ვახუშტის „საქართველოს გეოგრაფია“ (ტფ., 1904) და იმავე თხზულების უფრო ადრე ბროშურებად გამოცემული ცალკე ნაწილები („სამცხე“, „ქართლი“), 5) იმავე თხზულების რუსული თარგმანი (ტფ., 1904), 6) „მასალები საქართველოს ისტორიისათვის. შეკრებილი ბატონიშვილის დავით გიორგის ძისა და მის ძმებისა. 1744—1840 წწ.“ (ტფ., 1905), 7) პოემა „აღლუზიანი“ რუსული თარგმანითურთ (СМОМПК, XXII), 8) შავთელის „აბდულმესიანი“, 9) ჩახრუხაძის „თამარიანი“ და მრავ. სხვა. თუმცა ამ თხზულებათაგან უმრავლესობა უკვე იყო მანამდე გამოცემული, დანარჩენი კი ცნობილი, მ. ჯანაშვილის გამოცემებს დღესაც არ დაუკარგავთ თავისი მნიშვნელობა ხელმისაწვდომობისა, ზოგჯერ უკეთესი ტექსტისა და მრავალ სხვა თვისებათა გამო.

მაგრამ ამ ინტენსიური, კვლევა-ძიებითი მუშაობის შედეგი იყო აგრეთვე სრულიად უცნობ, უაღრესად მნიშვნელოვან, ძეგლთა მოპოვებაც. მოსემ აღმოაჩინა და გამოსცა ისეთი პირველხარისხოვანი ნაწარმოები მეთექვსმეტე საუკუნის ქართული მწერლობისა. როგორცაა: ბასილ ზარზმელის თხზულება („ქართული მწერლობა“, წ. II, ტფ., 1909). ამეამად ლათინურადაც თარგმნილი ცნობილი ბელგელი ორიენტალისტის პეეტერსის მიერ. მოსემვე აღმოაჩინა და დაბეჭდა „ქართლის ცხოვრების“ გაგრძელების ის ფრიად საყურადღებო ვარიანტი, რომელიც ვახტანგ VI-ის სწავლულ კაცთა კომისიას ეკუთვნის („ნაშრომი“, წ. 1). საყურადღებოა აგრეთვე მოსეს მიერვე მოპოვებული ისტორიკოს ფარსადან გორგიჯანიძის უცნობი ნაწარმოებნი — ქართულ-არაბულ-სპარსული ვოკაბულარი და სხვა წვრილი წერილები („ფარსადან გორგიჯანიძე და მისნი შრომანი“, ტფ., 1896).

ყველა ამ გამოცემას დართული აქვს წინასიტყვაობა და კომენტარი, სადაც ტექსტთან, ავტორის ვინაობასა და ნაწარმოების წარმოშობასთან დაკავშირებული საკითხებია გარკვეული. თვით ძეგლები გამოქვეყნებულია იმ პრინციპული მოსაზრების თანახმად. რომ ძველი ქართული ტექსტები უნდა იბეჭდებოდეს უცვლელად. დედანთან მაქსიმალური სიახლოვის დაცვით. მოსე იყო თავგამოდებული დამცველი ამ შეხედულებისა და ცხარედ ებრძოდა იმათ. ვისაც. მისი აზრით. ძველი ქართული ლიტერატურის ძეგლთა გამოცემაში სუბიექტური ელემენტი შეჰქონდა. ამ ნიადაგზე აღმოცენებულია მოსეს საკმაოდ დიდი კრიტიკულ-ბიბლიოგრაფიული მწერლობა (ნ. სანიმუშოდ „აღ-

ვადგინე“). შეიძლება ამ ნაწერებში ბევრი რამ უმართებულოდ ან გადაჭარბებულად გვეჩვენოს, მაგრამ ისიც უეჭველია, რომ ავტორს არა ერთი სრულიად სამართლიანი შენიშვნა აქვს გამოთქმული.

გასაგებია, რომ მ. ჯანაშვილის ნიჭისა და ინტერესების პატრონს, ამ არქეოლოგიური, ფილოლოგიური, კრიტიკულ-ბიბლიოგრაფიული მუშაობის პროცესში ისტორიულ-ლიტერატურული განზოგადების სურვილი გასჩენოდა. მთელს რიგ თხზულებებში მ. ჯანაშვილი ეხება ქართული ლიტერატურის ისტორიის სხვადასხვა საკითხებს: იქნება ეს ისეთი კარდინალური პრობლემა, როგორცაა ქართული მწერლობის წარმოშობის საკითხი, თუ ურთიერთობა მეზობელ ერთა ლიტერატურასთან, თუ ლიტერატურული ფაქტების დაფასება და ავტორობის საკითხი და სხვა. ამ ნაწერებში გზადაგზა გაბნეულია პოლემიკური შენიშვნები არსებულ შეხედულებათა შესახებ, ახალი ბიბლიოგრაფიული ცნობები, წვრილი ტექსტები, მოცემულია საყურადღებო პარალელები, რომ აღარაფერი ვთქვათ გრამატიკულ. პალეოგრაფიულ და სხვ. დაკვირვებათა შესახებ. — ერთი სიტყვით. აქ უხვი და საყურადღებო მასალაა თავმოყრილი და თავისებურად გაშუქებული („ქართული მწერლობა“, წ. I, ტფ., 1900; „მწერლობა მეათე საუკუნისა“. ტფ., 1891; „ქართული მწერლობა“. წ. II, ტფ., 1909; „ნაშრომი“ [წ. II], ტფ., 1907; „ნაშრომი“, წ. II, ტფ., 1907; „ნაშრომი“, წ. III, ტფ., 1910; „საუნჯე მეათე საუკუნისა“, ტფ., 1891; „მოსე ხონელი და მისი ამირან-დარეჯანიანი“, ტფ., 1895 და სხვ.). ცალკე ეხებოდა ქართულ საისტორიო მწერლობას, და ამ უკანასკნელის ძეგლთა კრიტიკასთან ერთად, სხვათა შორის, სცდილობდა მათს პოპულარიზაციას ქართულის არმცოდნე წრეებში («Картлис—Цхovreba» — Жизнь Грузии, СМОМПК XXXV; «Известия грузинских летописей и историков о Северном Кавказе и России. Описание Осетии, Дзурдаукши, Дидоэтии, Тушетии, Алании и Джикетии. О царях Хазаретии, Алгузпани. СМОМПК XII; «Известия грузинских летописей и историков о Херсонисе, Готфии, Осетии, Хазарии, Дидоэтии и России. СМОМПК XXVI; „თამარ მეფე და მისნი ისტორიკოსნი“, „მოამბე“, 1903 და სხვ.).

ისტორიულ-ლიტერატურული საკითხების გადაწყვეტა შეუძლებელია საერთო კულტურული და სოციალ-პოლიტიკური ვითარების გათვალისწინების გარეშე, და თუ ეს ვითარება ნათელი არ არის, აღნიშნულმა საკითხებმა შეიძლება მკვლევარი წმინდა ისტორიულ ძიებასთან მიიყვანოს. მოსე ჯანაშვილი უკვე 1884 წ. აქვეყნებს „საქართველოს მოკლე ისტორიას“, მაგრამ თუ ეს იყო მხოლოდ სახელმძღვანელო (სხვათა შორის, სკოლებშიც მიღებული), ამ წიგნის მეორე, გადა-

შეშავებული და მნიშვნელოვნად განვრცობილი გამოცემა (ტფ., 1895), უკვე წარმოადგენდა ცდას მეტნაყლები დამოუკიდებლობით შემუშავებული სურათის წარმოსადგენად ქართულა ისტორიული პროცესის შესახებ, და იმავე დროს ავტორისათვის შეადგენდა საფეხურს უკვე მსხვილი გამოკვლევის გამოქვეყნებისათვის: 1906 წ. იგი კბეკდავს „საქართველოს ისტორიის“ პირველ ტომს, რომელშიც თხრობა აღწევს 985 წლამდე ქ. შ. ამ წიგნის შედარება წინა გამოცემათა სათანადო ნაწილებთან გვიჩვენებს, რომ ამ ხნის განმავლობაში ავტორი შეუჩერებლად განაგრძობდა კვლევას და უკანასკნელ გამოცემისათვის მას მნიშვნელოვანი ნაბიჯი წაუდგამს წინ. მოსეს „საქართველოს ისტორია“ ეხლაც არ არის ინტერესს მოკლებული და ზოგჯერ იქნებ უსამართლოდაც უგულვებელყოფილია, — ხოლო თავის დროზე მან, განსაკუთრებით მეორე, უფრო მისაწვდომმა გამოცემამ, დიდი გავრცელება და ბევრი ერთგული მკითხველი მოიპოვა და საქართველოს ისტორიის ცოდნის სახალხოდ გადაცემის საქმეში საპატიო როლი ითამაშა. ეს აზრი ამ „ჩინებული გამოცემის“ შესახებ თავის დროზე ცნობილმა გიორგი წერეთელმა შემდეგნაირად გამოხატა: „ეს პირველი წიგნია, რომელსაც მისწრაფებით უნდა საჭიროებდეს ყოველი ქართველი და მუდამ ხელში ეჭიროს... რაც უნდა ნაკლულევანება ჰქონდეს ასეთ სახელმძღვანელოს (იგულისხმება მეორე გამოცემა), მაინც იგი დარჩება ერთ საუკეთესო და სასიამოვნო მოვლენად ამ დროის ქართულ ლიტერატურაში და მწიგნობრობაში“-ო. მოსეს აქვს სხვა შრომებიც საქართველოს ისტორიიდან და არაერთი წვრილი მონოგრაფია („საქართველოს საეკლესიო ისტორია“, ტფ., 1886, „Царина Тамара“, ტფ., 1900; „Грузинские обители вне Грузии“, ტფ., 1899, „К материалам по истории и древностям Грузии и России“, ტფ., 1912 და სხვა მრავალი).

მ. ჯანაშვილის ისტორიული ნაწერების მკითხველი ადვილად შეამჩნევს, რომ ავტორი განსაკუთრებით დაინტერესებულია ქართველ ტომთა თავგადასავლით ისტორიის წინაპრობინდელ ხანაში. სხვადასხვა ნაბეჭდს გამოცემაში გაფანტულ მოსაზრებათა გარდა პრეისტორიულ საკითხებს ეხებიან მისნი მრავალფურცლიანი, ჯერ გამოუცემელი თხზულებანი.

კაცობრიობის ცხოვრების იმ ხანის შესაგნებად, რომლისთვისაც წერილობითი წყაროები არ მოგვეპოვება, იძულებულნი ვართ ნივთიერ ნაშთებს დავემყაროთ, რომლებშიაც თითქოს ისტორიის ნაწილია გაქვავებული. და მიღებულ ნიშნებათა ინტერპრეტაციისა და შეჯერებისათვის ენობრივსა და ეთნოგრაფიულ ფაქტებს მივმართოთ. თუ გათხრითი ძიების სრული მოუგვარებლობის გამო ჩვენში მოსე სათანადო

ცნობისმოყვარეობას ისტორიულ არქეოლოგიაზე იკმაყოფილებს („Горы и его окрестности“, СМОМПК XX XIV: „საქართველოს დედაქალაქი ტფილისი“, ქუთ., 1899: „საინგილო“ და სხვ.), სამაგიეროდ იგი ხარბად ეწაფება იმ ჩვენებებს, რომელსაც, ერთის მხრით, ქართველ ხალხის ზნე-ჩვეულება. ადათები და რწმენანი. მეორეს მხრით. ქართველური ენები იძლევიან. მისს უამრავ ეტიმოლოგიებში. ქართულ ეთნოგრაფიულ მასალების განმარტებაში. ამ რიგის ფაქტების დაპირისპირებაში სხვა ქვეყნების ანალოგიურ მოვლენებთან, — ხშირად შეკზვდებით კეთამახვილ დასკვნებს და კიდევ უფრო ხშირად ახალი საკითხების წამოყენებას. ჩვენს აღწერითს ეთნოგრაფიას მ. ჯანაშილიმა დამოუკიდებელი შრომებიც უძღვნა (განსაკუთრებით საყურადღებოა „საინგილო“. „ძველი საქართველო“. ტ. II: კომპილაციური „Абхазия и абхазцы“, ЗКОРГО XVI: წერილი წერილები).

ქართული ენის ბუნება. ქართველურ ენათა ურთიერთობა. ქართული დიალექტოლოგია. ქართული ენის მონათესაობა. — ყველა ეს ენათმეცნიერული პრობლემები უკვე მუდმივად მის ყურადღების ცენტრში იმყოფებიან. ის ძლიერ ბევრს წერს ამ საკითხებისათვის. ქართული დიალექტოლოგიისათვის მეტად ძვირფასია მისი გამოკვლევა ინგილოურ კილოს შესახებ („საინგილო“). მისი „Картвельский язык и сравнительная грамматика его диалектов“ (ბელნაწ.) თავის დროზე შეიძინა რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიამ. ყოველგვარ ოფიციალურ ლინგვისტიკურ სკოლას მოკლებული მ. ჯანაშილი მაინც ახერხებს ბევრი საინტერესო საკითხის წამოყენებას და არცთუ იშვიათად ჩვენს სამეცნიერო ცირკულაციაში ახალი მოსაზრებანი შემოაქვს („ქართული გრამატიკა“. ტფ., 1906: „Картвельский язык и славяно-порусский. Точки соприкосновения между этими языками“, СМОМПК XXX I: მასალები ერკერტის ცნობილ გამოცემისათვის: Die Sprachen des Kaukasischen Stammes. Wien. 1895 და სხვ.)

ამ საენათმეცნიერო ძიებასთან ბუნებრივ კავშირში იმყოფება ლექსიკოგრაფიული მუშაობა: მ. ჯანაშილს გაწეული აქვს უზარმაზარი შრომა სხვადასხვა ლექსიკონთა შედგენის სახით, რომელნიც. სამწუხაროდ, ჯერ მხოლოდ ხელნაწერებად არიან დაცულნი ავტორის არქივში (ქართული ლექსიკონი, ავტორის თვლით 104 000 სიტყვას შეიცავს: შოთას ლექსიკონი: პეტრიწის ლექსიკონი და სხვ.).

აღარას ვამბობთ მრავალრიცხოვან წერილებზე სოფლის მეურნეობის საკითხების შესახებ, პუბლიცისტურ მოღვაწეობაზე (თანამშრომლობდა ე. წ. „ტეტიათამოტრფიალების“ გამოცემებში: „იმედსა“ და „მეურნეში“), მოთხრობებსა, ლექსებსა და პოემებზე...

ამ სახელდახელო მიმოხილვიდანაც ჩანს, რამდენად ინტენსიური მუშაობა უწარმოებია მოსე ჯანაშვილს. ეს მუშაობა მიმდინარეობდა ყოველგვარი ხარვეზების გარეშე: და ესლაც, 75 წლის მოხუცი, იგი წინანდელი ტემპით განაგრძობს თავის საქმეს. შესაძლოა, მისი შეხედულებანი დღეს ჩვენ მთლიანად ველარ გავიზიაროთ, შესაძლოა, მის უთვალავ ნაწერებში ზოგ კაბადონს დღეს უკვე ბინდგადაკრული იერი ჰქონდეს. — მეცნიერებაში ხომ უბერებელი წიგნები არ არსებობენ! — მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ მთელს იმ ზნეობრივს და ნივთიერ გარემოს, რომელშიც მოსეს თავის მუშაობის ჩატარება მოუხდა, უნებლიე პატივისცემის გრძნობა შეგვიპყრობს მისდამი.

ვინც მ. ჯანაშვილის ცხოვრების შესახებ დაფიქრდება, მის ყურადღებას თავისთავად მიიზიდავს ის გარემოება, რომ ლაბადებით მოსე ეკუთვნის საინგილოს, ძველი ჰერეთის თემის ყველაზე განაპირა კუთხეს. ძველი საქართველოს ეს პერიფერიული ზოლი იყო იმავე დროს ის ეთნიკური ზღუდე, რომელსაც პირველ ჯერში აწყდებოდა ყოველი მორიგი ტალღა შუა და წინააზიიდან მოსულ დამპყრობლებისა. ამ უსწორო ბრძოლაში თითქმის მთლიანად განადგურდა ჰერეთის თემის მოსახლეობა. და როცა იმ ერთმა მუქა ქართველობამ, რომელმაც სხვადასხვა საფარველით მეცხრამეტე საუკუნემდე თავი შეინახა ზაქათალის ოლქის რამდენსამე სოფელში, შესძლო სულიერი კავშირის აღდგენა დანარჩენ საქართველოსთან, ამ „მეორედ“ ინგილოელებმა³ კაბუკური ენერგია შესძინეს მათთვის ახლად მოპოვებული მშობლიური კულტურული კერის აღორძინების საქმეს (საინგილოდან გამოვიდა წარსულსა და ამ საუკუნეში მთელი რიგი განათლებულ და სასარგებლო პირთა, მოვიგონოთ თუნდაც მოსეს ახლობელი ნათესავი ისტორიკოსი დ. ჯანაშვილი). ისედაც მებრძოლის ტემპერამენტით დაჯილდოებულმა, მ. ჯანაშვილმა ახალმოქცეულის ვნება და აღტკინება შეიტანა თავის საქმეში. იქნებ აქ იყოს მისი დაუშრეტელი მხნეობის სათავე და მისი გულისყურის მიმართულების ფაქტორი. და უთუოდ ამ ნიადაგზე მოხდა ისიც, რომ, როგორც ეს ბრძოლის ეშხმა იცის. ზოგჯერ ფრონტი იშლებოდა საჭიროების მოთხოვნილებაზე ფართოდ. ყოველივე ამის შესახებ საბოლოო სიტყვას იტყვიან ჩვენი ცხოვრების ამ პერიოდის ისტორია. დღევანდელი დღის დანიშნულებაა საჯარო განცხადება, რომ მოსე ჯანაშვილის დამსახურება შეგნებულია და დაფასებული მოქმედ ქართულ კულტურულ დაწესებულებათა მიერ. ხოლო მისი ნაღვაწი შესულა, როგორც მიუცილე-

³ „ინგილო“ ნიშნავს პროზელიტს.

ბელი ნაწილი, იმ საქმეში, რომლის ამოცანა არის ქართული მეცნიერების სისტემის შექმნა.

ს. ჯანაშია

P. S. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პედაგოგიური ფაკულტეტის სპეცოს ა. წ. აპრილის 25-ის დადგენილებით მ. ჯანაშიელი არჩეულია იმავე ფაკულტეტის სიძველეთამცოდნეობის კათედრის პროფესორად. და ეს დადგენილება დამტკიცებულია უნივერსიტეტის გამგეობის მიერ. საქართველოს საისტორიო-საეთნოგრაფიო და ქართულ საენათმეცნიერო საზოგადოებათა შეერთებულ საზოგადო კრების მიერ ა. წ. მაისის 2-ს მ. ჯანაშიელი არჩეულ იქნა ორსავე საზოგადოების საპატიო წევრად.